

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 6, Temmuz/July 2021, ss. 585-586.

Geliş Tarihi–Received Date: 06.05.2021 Kabul Tarihi–Accepted Date: 11.05.2021

KİTAP İNCELEMESİ – BOOK REVIEW

TÜRKİSTAN SON GENEL VALİSİ ALEKSEY NİKOLAYEViÇ KUROPATKİN'İN
GÜNLÜKLERİ DEVRİM GÜNLERİNDE TÜRKİSTAN (1916-1917)*

TEKİN AYCAN TAŞCI**

18 ve 19. yüzyıl boyunca Türkistan topraklarını peyderpey ele geçiren Rusya İmparatorluğu'nun bölgeyi işgaline, burada kurduğu idari yapılara, bunun siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve demografik açılardan bölgeye ve bölge halklarına yansımalarına ışık tutan en önemli tarihî kaynaklar arasında bölgede görev yapmış askerî idarecilerin tuttukları günlükler gösterilebilir. Bu günlükler arasında Rusya İmparatorluğu'nun son Türkistan Genel Valisi olan General Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in günlükleri yukarıda belirttiğimiz hususlara ek olarak Şubat ve Ekim 1917 devrimleri gölgesindeki Türkistan'ı yansıtmaları bakımından emsalleri arasında önemli bir yere sahiptir. Kitabevi Yayınları'nın başlattığı “Rusya, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dizisi” çerçevesinde yayınlanan Ömer Karataş'ın *Devrim Günlerinde Türkistan(1916-1917): Türkistan Son Valisi Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in Günlükleri* adlı eseri, bu günlükleri değerlendirmeleriyle birlikte Türkçe literatüre kazandırmıştır.

Kitap editörün notu, önsöz, kısaltmalar ve girişin ardından iki bölüme ayrılmakta ve temel olarak Türkistan Genel Valisi Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in birinci (6 Mart 1917-15 Mayıs 1917), ikinci (23 Temmuz-22 Aralık 1916) ve üçüncü günlüğünün (20 Mayıs-23 Ekim 1917) değerlendirmesi ve çevirisinden oluşmaktadır. Kronolojik usule göre düzenlenen kitabın sonunda günlükten bazı sayfalar, resimler ile ayaklanma bölgelerini gösteren bir harita yer almaktadır. Editörün notu kısmı Sadık Müfit Bilge tarafından kaleme alınmıştır. İki sayfadan oluşan kısımda Bilge, Türkiye'nin Rusya, Orta Asya ve Kafkasya devletleri ile olan ilişkilerini ve tarihî bağlarını vurgulayarak Türkiye'de bu ülkeler hakkında daha çok araştırma yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

İmparatorluk dönemi Rus hükümetlerinin gayri Rus nüfusun yoğun olarak yaşadığı özel şartlara, jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip bölgelerin başına atadığı idarecilerin özellikleri ekseriyetle birbiriyle pek farklılık arz etmemiştir. Üst düzey subaylardan oluşan bu idarecilerin çoğu atandıkları bölgelerde daha önce askerî faaliyetlerde bulunmuş ya da alt idari birimlerin yöneticiliğinde tecrübe edinmiş, bölgeyi ve bölge halkını tanıyan kişilerdi. Bu subayların o zamana kadar devlet hizmetindeki kariyerlerinin bilinmesi ise tarihçilerin söz konusu bölgelerdeki dönemin Rus idaresinin ortaya koyduğu eylem ve faaliyetleri yorumlamasına katkıda bulunmaktadır. İncelemekte olduğumuz eserin yazarı da giriş bölümünün (ss. 13-26) iki alt başlığından ilkinde Türkistan'ın son genel valisi Kuropatkin'in hayatını (1848-1925) konu ederek çalışmaya artı değer kazandırmıştır. Bu kısımda yazar öncelikle Kuropatkin'in ilk görev yeri olan Orenburg Askerî Bölgesi'ne gelişiyi birlikte Türkistan'daki faaliyetlerine, onun yazarlığına ve kaleme aldığı eserlerine, ardından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile 1880-1881 yıllarında Ahal-Teke ve Gök Tepe savaşlarındaki hizmetlerine, 1890 senesinde Hazar Ötesi Oblastı yöneticiliğine ve 1904-1905 yıllarında yapılan Rus-Japon savaşında ordu komutanlığı dönemine değinmiştir. Yazar girişin bu kısmını Kuropatkin'in bir yıl görevde kaldıktan sonra askerlik mesleğine veda ederek köyü Şeşurino'ya dönmesi ve 1925 yılında vefatıyla sonlandırmıştır. Bu şekilde Kuropatkin'in 1916 yılının Temmuz ayında Türkistan Genel Valiliği görevine tayin edilmesine kadarki askerî ve idari kariyeri hakkında detaylı bilgi vermiştir. Girişin ikinci alt başlığında ise yazar, 1917 Devrimi öncesi Türkistan'daki Rus yönetimi ve bölgedeki durum hakkında ana kaynaklardan biri olan Kuropatkin'in günlüklerinin (1898-1917) kısa bir tanıtımıyla birlikte değerlendirmede bulunmaktadır.

Yazar, birinci bölümü (ss. 27-33) beş alt başlığa ayırmıştır. İlk alt başlıkta Türkistan hakkında ayrıntılı bilgiler içeren Kuropatkin'in üç günlüğünü tanıtmıştır. Buna göre Kuropatkin'in genel vali olarak atandığı 23 Temmuz 1916'dan 22 Aralık 1916 tarihine kadarki süreci kapsayan birinci günlük, generalin genel valilik dönemine ışık tutmaktadır. İkinci günlük 1919 yılının Mart-Mayıs aylarında Kuropatkin'in Türkistan'daki ev

* Ömer Karataş, *Türkistan Son Genel Valisi Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in Günlükleri Devrim Günlerinde Türkistan (1916-1917)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, 171 s.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Posta: tasci@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6340-035X

TÜRKİSTAN SON GENEL VALİSİ ALEKSEY NİKOLAYEViÇ KUROPATKİN'İN GÜNLÜKLERİ DEVİRİM GÜNLERİNDE TÜRKİSTAN (1916-1917)

hapse, genel valinin bölgeden ayrılışı ve ayrıldıktan sonraki dönemi kapsamaktadır. 20 Mayıs-23 Ekim 1917 tarihleri arasındaki dönemi içeren üçüncü günlük ise bir önceki günlüğü tamamlar nitelikte kaleme alınmış son günlüktür. Yazar bu bölümün sonunda bu üç günlüğün 23 Temmuz 1916-23 Ekim 1917 tarihleri arasında Rusya ve Türkistan'daki siyasi, idari ve sosyal olayların aynası olduğunu belirtmiş ve birinci günlüğün Türkistan Genel Valiliği görevi sırasında kaleme alınması nedeniyle diğer iki günlüğe nazaran Türkistan meseleleri için daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığında yazar, bahsi geçen üç günlüğün (23 Temmuz 23-1916 Ekim 1917) Türkistan meselesiyle ilgili olan kısımları hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümü kendi arasında da üç alt başlığa ayırmıştır. Bu minvalde birinci günlükte 22 Temmuz 1916'da geniş yetkilerle Türkistan Genel Valiliği görevine tayin edilen General Kuropatkin'in ilk gününden itibaren Türkistan'daki faaliyetleri ve bölge hakkındaki düşünce ve önerilerinin yer aldığını belirtmiştir. Kendi içinde başlıklara ayırarak değerlendirdiği bu günlükte yazara göre en önemli meselelerden biri, Rusya vatandaşı tüm gayri Ruslar için askerlik muafiyetini kaldıran fermanın 25 Haziran 1916'da yürürlüğe girmesiyle Türkistan'da başlayan isyandır. Yazar, bu nedenle de günlükte isyanın sebepleri, gelişmesi, isyanı bastırmaya yönelik askerî/idari tedbirler ve isyanın bastırılması gibi meselelerin yer verildiği üzerinde durmuştur. Bu kısımda ayrıca Kuropatkin'in Türkistan'da Rus sömürüsüne (Rus menfaatlerine) yönelik faaliyetleri ve önerileri ile eğitim ve din meselesine de değinilmiştir.

Yazar ikinci günlükte geçici hükümetin iş başına gelmesiyle birlikte 1917 yılının hem Rusya hem de Kuropatkin için en zor ve en uzun yıl olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte 6 Mart 1917 tarihinden başlayan bu ikinci günlüğün Rusya'daki devrimin Türkistan'daki yansımalarını içerdiği, Kuropatkin'de yavaş yavaş fikir değişikliği meydana geldiğinin görüldüğü ve Genel Vali'nin Taşkent ahalisinden ve gayri Ruslardan devrime itaat etmelerini istediğine vurgu yapmıştır. Yazar ayrıca bu günlükte Kuropatkin ile Petersburg arasındaki görüş ayrılıklarının ve Genel Vali'nin Türkistan ahalisi hakkındaki düşüncelerinin yer aldığını da belirtmiştir.

Birinci bölümün son alt başlığında üçüncü günlük hakkında değerlendirmelerde bulunan yazar, bu günlüğün Kuropatkin'in eski ve yeni Rus devlet düzeni hakkında yorumları, Rus ordusundaki yeni düzenlemeler ve bu düzenleme neticesinde meydana gelen disiplinsizliklerin, devrim sonrası ülkede meydana gelen kamplaşma konusundaki eleştirilerinden oluştuğunu yazmıştır. Kuropatkin'in son günlüğü 23 Ekim 1917 tarihinde son bulmaktadır. Nitekim 25 Ekim 1917 tarihinde gerçekleşen devrimden sonra Rusya'da Geçici Hükümet yerine Bolşevikler iktidara gelmiştir. Eserin son bölümü olan ikinci bölümde (ss. 57-148) yazar kitabında Kuropatkin'in üç günlüğünün tam metinlerinin çevirisine yer vermiştir.

Ömer Karataş tarafından çeviri ve değerlendirmesi yapılan Kuropatkin'in günlükleri, Taşkent'teki Rus idaresinin faaliyetleri ile Rus devriminin Türkistan'daki yansımaları hakkındaki birinci el kaynak olma özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte hem Petersburg hem de Türkistan Genel Valiliği'nin başkenti Taşkent'teki Rus idaresinin ana karakterini ve dönemin olaylarını tahlil etmemiz açısından önem arz etmektedir. Ülkemizde bilhassa son yıllarda Rusça kaynak-kaynakçalar üzerinden kaleme alınan Rusya'nın Türkistan'ı işgali, bölgede kurduğu idari yapılar, uyguladığı idari, siyasi, eğitim, kültürel, iktisadi ve nüfus politikalarına dair çalışmaların artması oldukça sevindiricidir. Hiç şüphesiz bu ve benzeri çalışmalar gelecekte yapılacak olan yeni araştırmalara bir nebze dahi olsa kılavuzluk edecektir.